

Krčitve gozdov v postopku prostorskega načrtovanja

Nadja PENKO SEIDL¹, dr. Mojca GOLOBIČ¹

¹Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Jamnikarjeva 101, 1000 Ljubljana

Ključne besede: krčitve gozda, prostorsko načrtovanje, umeščanje posegov v prostor

Prostorsko načrtovanje, umeščanje novih rab in dejavnosti v prostor, je v prvi vrsti usklajevanje razvojnih potreb z varstvenimi zahtevami. Učinkovito prostorsko načrtovanje je torej tisto, pri katerem za umestitev načrtovane dejavnosti poiščemo ustrezno lokacijo, ne da bi pri tem povzročili (preveliko) škodo na okolju oz. njegovih posameznih sestavinah. V postopek prostorskega načrtovanja so sicer vgrajene številne varovalke, ki posameznim nosilcem urejanja prostora omogočajo, da izrazijo svoje interese oz. preprečujejo ali nadzorujejo posege v prostor. Vendar do določenega razvrednotenja okolja kljub temu prihaja, saj večine dejavnosti v prostor ne moremo umestiti na drugačen način, kot da pri tem (trajno ali začasno) na tej lokaciji onemogočimo ali omejimo druge dejavnosti. Gozd, kot najbolj razširjen in prvinski tip površinskega pokrova v Sloveniji, je pogosto tisti, ki odstopa prostor drugim rabam prostora.

Po podatkih Zavoda za gozdove Slovenije (Poročilo ZGS ..., 2012) se je 150-letni trend povečevanja deleža gozda obrnil, površina gozdov se je namreč v letu 2011 že drugič zaporedoma zmanjšala, in sicer za 800 ha. Zavod je v tem letu obravnaval kar 2720 vlog za poseg v gozd oz. gozdni prostor. Kljub upoštevnju priporočil, ki jih pripravlja ZGS, pa še vedno prihaja do neustreznih posegov v gozd in gozdni prostor, ki bi jih lahko preprečili, če bi poleg obveznih izhodišč in funkcij gozdov pri umeščanju posegov v gozd in gozdni prostor upoštevali še prostorsko-krajinski vidik.

V prispevku predstavlja nekaj izhodišč oz. načel, ki izhajajo iz krajinskega načrtovanja in oblikovanja in se nanašajo na poseganje v gozd. Pri tem je treba poudariti, da je urejanje krajine vedno optimizacijski postopek, rešitve pa so odvisne od načrtovalskega problema in prostora v katerega posegamo - predstavljenih načel tako nikakor ne smemo razumeti kot »recepte« za urejanje prostora.

Dejavnosti, zaradi katerih prihaja do krčitev gozdov so v prvi vrsti kmetijstvo, infrastruktura, urbanizacija, v manjši meri tudi pridobivanje mineralnih surovin. Če je bila v preteklosti glavni razlog krčitev urbanizacija, se v zadnjem obdobju povečuje površina izkrčenega gozda zaradi kmetijstva¹. Poseg v gozd, namesto na npr. kmetijsko ali katero drugo zemljišče, se pogosto opravičuje z veliko

¹ Po spremembi ZGO, ki dovoljuje krčitev gozda v kmetijske namene tudi na zemljiščih, kjer je namenska raba gozd, če površina ni večja od 0,5 ha in gozd ni opredeljen kot varovalni gozd ali gozd s posebnim namenom, ter spremembi Uredbe o izvedbi neposrednih plačil v kmetijstvu, ki je med namenske rabe, za katere se pridobi plačilna pravica, z letom 2008 uvrstila tudi namensko rabo "1800 – kmetijsko zemljišče poraslo z gozdnim drevjem" (Pisek in Matijašič, 2011)

površino gozda in zaraščanjem. Vendar pa je večina pritiskov na gozd prav v ravninskih in urbaniziranih območjih, kjer ga je relativno malo in opravlja pomembne ekološke in socialne funkcije. Prav tako ima velik pomen pri oblikovanju krajinske slike in identitete prostora. S krajinskega vidika kot bolj problematične lahko izpostavimo krčitve zaradi urbanizacije in infrastrukture, saj se raba v večini primerov nepovratno spremeni, pa tudi učinek na krajinsko sliko je večji kot v primeru, ko se npr. spremeni le odnos med deležem kmetijskih površin in gozda.

Umeščanje infrastrukturnih objektov

Osnovni namen vseh linijskih objektov, kot so ceste, daljnovodi, plinovodi, je povezati dve točki, zato morajo pogosto premostiti naravno bolj ohranjena, reliefno razgibana, gozdnata in manj dostopna območja. Sama gradnja pomeni velik poseg v prostor, saj je pogosto treba najprej zagotoviti ustrezne dostope. Njihova geometrija – dolga in bolj ali manj ravna linija pa pogosto predstavlja motnjo v krajinski sliki. Eno od osnovnih načel umeščanja takih posegov v prostor je, da njihov potek kolikor je mogoče sledi naravnim linijskim prvinam v prostoru – grebenom, dolinam, itd. Če je mogoče, se izogibamo posegu v gozd in infrastrukturni objekt vodimo ob gozdnem robu, v primeru ko pa to ni mogoče, skušamo zagotoviti čim krajši potek skozi gozd. Če infrastrukturni objekt skozi gozd poteka na daljši razdalji, se izogibamo dolgim ravnim posekam. V vsakem primeru je treba poskrbeti za ustrezno obnovo gozdnega roba. Kadar v gozd umeščamo avtoceste, preko katerih je onemogočen prehod, je treba zagotoviti nemotene prehode tako za živali, kot za potrebe gospodarjenja z gozdom. In nenazadnje, preveriti je treba vpliv načrtovanega posega na obstoječa rekreacijska območja in/ali potencial območja za rekreacijo.

Širitev urbanih območij

Za razliko od infrastrukturnih objektov z izrazito linijskim značajem, se urbana območja širijo ploskovno – običajno ob obstoječih naseljih, kjer je gozda že tako ali tako malo. Generatorji razvoja pa so že kar nekaj časa tudi avtocestni priključki, ob katerih se širijo predvsem industrijske in poslovne cone, pa tudi nova stanovanjska območja. Večina naselij je tradicionalno umeščena ob rob obdelovalnega sveta, na manj rodovitne predele in ko prerastejo svoje okvire smo vedno v dilemi ali dopustiti širitev na kmetijska zemljišča ali v gozd. Rezultati raziskave (Cof, 2003), ki je preučevala širjenje poselitve v okolici Ljubljane med leti 1950 in 2002, so pokazali, da se večinoma pozidujejo najboljše kmetijska zemljišča, sledijo širitve na območja mokrišč, gozda in šele na to na druga kmetijska zemljišča. Odstotek širitve na najboljše kmetijska zemljišča se sicer konstantno zmanjšuje, najbolj po letu 1985², medtem ko narašča delež širitve v gozd ter na naravno bolj ohranjene dele prostora (obrežja vodotokov, mokrišča). Za razliko od umeščanja infrastrukturnih objektov je pri

² V 70. in 80. letih prejšnjega stoletja je bilo sprejetih kar nekaj zakonov s področja kmetijstva, ki so šteli kmetijska zemljišča pred spraminjanjem namembnosti, izdelana je bila tudi kategorizacija kmetijskih zemljišč. To je najverjetnejši razlog da so se pritiski na kmetijska zemljišča po tem obdobju nekoliko zmanjšali.

širitvi urbanih območij veliko težje postaviti neka splošna načela, smernice za umeščanje v prostor, saj so problemi veliko bolj unikatni, odvisni od značilnosti konkretne načrtovalske pobude in prostora, v katerega želimo umestiti načrtovano dejavnost. Poudariti je treba, da so gozdovi (oz. njihovi ostanki) v primestnih območjih pogosto pomemben strukturni element v prostoru, ki poleg rekreacijske in klimatske funkcije pomembno prispevajo k ustvarjanju identitete krajine.

Odgovora na vprašanje, kdaj in v kakšni meri je dopustno posegati v gozd, ta razprava ne ponuja. Če izhajamo iz uvodoma postavljene trditve, da je prostorsko načrtovanje usklajevanje razvojnih potreb z varstvenimi zahtevami, lahko zaključimo, da so takšni posegi – v primeru, da seveda obstaja širši družbeni konsenz o njihovi potrebnosti, sicer dopustni, vendar šele potem, ko so preverjene različne alternative in upoštevani omilitveni ukrepi.

- Cof A. 2003. Vplivi širjenja poselitve na krajinske kakovosti v občinah Medvode, Vodice, Mengeš, Trzin in Domžale v obdobju 1951-2002. Diplomsko delo. Univeza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 132 str.
- Pisek R., Matijašič D. 2011. Ljubljana, MKO, ARSO.
http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=358 (11. Marec 2013)
- Poročilo Zavoda za gozdove Slovenije o gozdovih za leto 2011. 2012. Ljubljana, Zavod za gozdove Slovenije: 133 str.
http://www.zgs.gov.si/fileadmin/zgs/main/img/PDF/LETNA_POROCILA/2011_o_gozdovih.pdf (11. marec 2013)